

**NOBANK KREDIT TASHKILOTLARI FAOLIYATINING XORIJIY
TAJRIBALARI**

Saminov Ozodbek Kenjaboy o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

“Bank ishi va auditi” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Zamonaviy moliya tizimida nobank kredit tashkilotlari muhim o‘rin egallab, ular orqali moliyaviy xizmatlarning ommalashuvi va iqtisodiy inklyuziya ta‘minlanmoqda. Xususan, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, nobank kredit tashkilotlari bank tizimi bilan bir qatorda samarali faoliyat yuritib, iqtisodiyotning turli qatlamlarini moliyalashtirishda muhim vosita hisoblanadi.

Janubiy Osiyo mintaqasida joylashgan Bangladesh Xalq Respublikasi tajribasi nobank kredit tashkilotlari faoliyatining eng muvaffaqiyatli namunalaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Ushbu davlatda mikromoliyalashtirish tizimi keng rivojlangan bo‘lib, ayniqsa, Grameen Bank faoliyati alohida ahamiyatga ega [1]. Grameen Bank 1976-yilda Muhammad Yunus tomonidan tashkil etilgan bo‘lib, u kambag‘al aholi qatlamiga garovsiz mikrokreditlar ajratish orqali ularning tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Bangladeshning Dakka shahri va uning atrofidagi qishloq hududlarida faoliyat yurituvchi ushbu tizim natijasida millionlab insonlar o‘z daromad manbaiga ega bo‘lishga erishgan.

Janubi-Sharqiy Osiyoda joylashgan Indoneziya Respublikasida ham nobank kredit tashkilotlari faoliyati yuqori darajada rivojlangan. Xususan, Bank Rakyat Indonesia (BRI) tomonidan amalga oshirilayotgan mikromoliyalashtirish dasturlari Jakarta shahri va boshqa hududlarda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi [2]. Indoneziyada mikromoliyaviy xizmatlar keng qamrovli bo‘lib, ular orqali aholi qatlamining katta qismi moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Afrika qit'asida joylashgan Keniya Respublikasi nobank kredit tashkilotlari faoliyatida raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha ilg'or tajribaga ega. Xususan, Nairobi shahrida ishlab chiqilgan M-Pesa mobil to'lov tizimi orqali mikrokreditlash xizmatlari keng yo'lga qo'yilgan [3]. Ushbu tizim orqali foydalanuvchilar mobil telefon yordamida pul o'tkazmalari, to'lovlar va kredit operatsiyalarini amalga oshirishi mumkin. Natijada, bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati cheklangan hududlarda ham moliyaviy xizmatlar kengaygan.

Yevropa qit'asida joylashgan Germaniya Federativ Respublikasida nobank kredit tashkilotlari, xususan, kredit kooperativlari va mikromoliya institutlari kichik va o'rta biznesni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi [4]. Berlin va Frankfurt shaharlarida faoliyat yurituvchi mikromoliya tashkilotlari startap loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali innovatsion iqtisodiyot rivojiga hissa qo'shmoqda. Germaniyada ushbu tashkilotlar qat'iy nazorat tizimi ostida faoliyat yuritadi, bu esa moliya bozorining barqarorligini ta'minlaydi.

Shimoliy Amerikada joylashgan Amerika Qo'shma Shtatlarida nobank kredit tashkilotlari [5], jumladan, kredit ittifoqlari va mikromoliya institutlari keng rivojlangan. Nyu-York shahri va Kaliforniya shtatining Los-Anjeles shahrida faoliyat yurituvchi ko'plab kredit ittifoqlari aholining turli qatlamlariga moslashgan moliyaviy xizmatlarni taqdim etadi. Ushbu tashkilotlar a'zolik asosida ishlaydi va foyda olishdan ko'ra mijozlarga xizmat ko'rsatishga ko'proq e'tibor qaratadi.

Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lgan Polsha Respublikasida ham nobank kredit tashkilotlari bozori jadal rivojlanmoqda [6]. Varshava shahrida faoliyat yurituvchi mikromoliya tashkilotlari kichik biznesni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Polshada fintech kompaniyalari orqali onlayn kreditlash xizmatlari keng yoyilgan bo'lib, bu esa kredit olish jarayonini tez va qulay amalga oshirish imkonini bermoqda.

Lotin Amerikasi mintaqasida joylashgan Meksika Qo'shma Shtatlarida nobank kredit tashkilotlari, xususan, mikromoliya institutlari qishloq hududlarida

tadbirkorlikni rivojlantirishga katta hissa qo'shmoqda. Mexiko shahri va uning atrofidagi hududlarda faoliyat yurituvchi mikromoliya tashkilotlari kichik ishlab chiqaruvchilar va savdo bilan shug'ullanuvchilarga moliyaviy yordam ko'rsatadi.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, nobank kredit tashkilotlari iqtisodiy rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Ular moliyaviy xizmatlarni kengaytirish, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va aholi bandligini oshirishda samarali vosita hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarni joriy etish, kreditlash jarayonini soddalashtirish va mijozlarga qulay xizmatlar ko'rsatish orqali ushbu tashkilotlar moliya bozorining ajralmas qismiga aylanmoqda. Shu bois, xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish va uni milliy amaliyotga moslashtirish nobank kredit tashkilotlari faoliyatini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sishni ta'minlash va moliyaviy tizim samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi davrda nobank kredit tashkilotlari faoliyatida yangi institutsional va texnologik yondashuvlar shakllanmoqda. Xususan, global miqyosda "peer-to-peer" (P2P) kreditlash tizimlari keng tarqalib, [7] an'anaviy moliyaviy vositachilarsiz to'g'ridan-to'g'ri investor va qarz oluvchilar o'rtasida moliyaviy munosabatlarni yo'lga qo'yimoqda. Masalan, Buyuk Britaniyaning London shahrida faoliyat yurituvchi Zopa platformasi P2P kreditlashning ilk namunalaridan biri bo'lib, kichik biznes va jismoniy shaxslarga banklarsiz kredit olish imkoniyatini yaratgan. Shuningdek, Amerika Qo'shma Shtatlarining San-Fransisko shahri va Nyu-York shahrida faoliyat yurituvchi LendingClub va Prosper kabi platformalar ham ushbu yo'nalishda yetakchi hisoblanadi. Ular orqali minglab investorlar o'z mablag'larini turli qarz oluvchilarga taqsimlab, risklarni diversifikatsiya qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu tizim kreditlash jarayonida shaffoflikni oshirib, foiz stavkalarini bozor mexanizmlari asosida shakllantirishga xizmat qiladi. Yana bir muhim yo'nalish sifatida "Buy Now, Pay Later" (BNPL) tizimi rivojlanmoqda. Ushbu model ayniqsa Avstraliyaning Sidney shahrida tashkil etilgan Afterpay kompaniyasi orqali keng ommalashgan. BNPL tizimi iste'molchilarga mahsulot yoki xizmatni darhol olish, to'lovni esa keyinchalik

bo'lib-bo'lib amalga oshirish imkonini beradi. Bu esa chakana savdo hajmini oshirish bilan birga, iste'molchilar uchun moliyaviy qulaylik yaratadi.

Yevropa mintaqasida, xususan, Estoniya Respublikasining Tallin shahrida joylashgan fintech kompaniyalar tomonidan raqamli identifikatsiya va blokcheyn texnologiyalari asosida kreditlash xizmatlari yo'lga qo'yilgan. Ushbu tizimlar mijozlarni masofadan turib aniqlash, shartnomalarni elektron shaklda rasmiylashtirish va tranzaksiyalarni xavfsiz amalga oshirish imkonini bermoqda. Shuningdek, Janubiy Amerika mintaqasida joylashgan Braziliya Federativ Respublikasining San-Paulu shahrida nobank kredit tashkilotlari kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynamoqda. Bu yerda raqamli banklar va nobank moliyaviy platformalar orqali tezkor kreditlash xizmatlari keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, sun'iy intellekt va "machine learning" texnologiyalaridan foydalanish orqali kredit risklarini baholash yanada aniq va samarali amalga oshirilmoqda. Bu esa kredit portfelining sifatini oshirish, muammoli kreditlar ulushini kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash imkonini bermoqda.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, nobank kredit tashkilotlari xorijiy tajribasida yangi biznes modellari, innovatsion texnologiyalar va moslashuvchan moliyaviy xizmatlar asosiy rivojlanish omili bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu tajribalarni o'rganish va milliy amaliyotga joriy etish moliya bozorining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Grameen Bank. Annual Report 2022. - Dhaka, Bangladesh, 2022.
2. Bank Rakyat Indonesia. Microbanking Division Report. - Jakarta, Indonesia, 2021.
3. Safaricom. M-Pesa Annual Report 2023. - Nairobi, Kenya, 2023.
4. European Microfinance Network. Microfinance in Europe: Market Overview 2023. - Brussels, Belgium, 2023.

5. National Credit Union Administration. Annual Report 2023. - Washington, DC, USA, 2023.
6. Polish Microfinance Network. Annual Report 2022. - Warsaw, Poland, 2022.
7. Freedman S., Jin G.Z. The Economics of Peer-to-Peer Lending. - Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research (NBER), Working Paper No. 19755, 2014. - 45 p.